

‘Aparte plek voor Israël in de Protestantse Kerk is onnodig en dubieus’

TROUW-RELIGIE EN FILOSOFIE
Maaike van Houten – 8:09, 14 september 2018

© Reuters

De Protestantse Kerk in Nederland moet af van de speciale plek voor Israël en het jodendom. Ze kan zich beter verbinden aan de strijd tegen antisemitisme, vindt een groep liberale theologen.

“Waarom begin je hieraan? Dat hebben we onszelf ook afgevraagd. Israël is theologisch een mijnenveld. Als iemand in de kerk er iets over zegt, staat er altijd wel een ander klaar om erop in te hakken. De discussie is enorm gepolariseerd.”

Jan Offringa is 60 en al tientallen jaren dominee; hij weet dus echt wel hoe gevoelig Israël ligt in zijn brede kerk, de Protestantse Kerk in Nederland. Er is een behoudende stroming die Israël als het bijbelse beloofde land ziet, joden als het uitverkoren volk en daarom onverkort achter Israël en haar politiek staat. Anderen zijn kritisch over de relatie met Israël, ook door de houding van de sinds kort Joodse staat tegenover Palestijnen, die ze als tweederangsburgers behandelt. Beide kampen komen onmiddellijk in actie als de kerk iets op dit terrein doet wat hun tegen de borst stuit.

Animatie Trouw

En in deze gepolariseerde sfeer komen Offringa en zijn tien mede-auteurs van het boek 'Liberaal christendom' (2016) met een manifest over de verhouding tussen christendom en jodendom, dat uitmondt in een paar radicale conclusies.

Ten eerste: de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), waar ze lid van zijn, moet af van de specifieke plek voor Israël in haar theologische denken. In de kerkorde – de regels van de kerk – staat nu dat de kerk gestalte moet geven aan haar 'onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël'. "Zo'n aparte plek is theologisch gezien niet alleen onnodig, maar ook dubieus. Het suggereert een onderlinge afhankelijkheid die er niet (meer) is. Want het christendom is weliswaar uit het jodendom voortgekomen, maar het is er geen voortzetting van", schrijft Offringa in het stuk dat de predikant in Wijk bij Duurstede heeft geschreven op persoonlijke titel, maar waar de groep achter staat.

Ten tweede: de PKN moet haar kerkorde aanpassen. Het benoemen van de band met Israël is Offringa en de zijnen veel te specifiek: ook met andere religieuze tradities moet de kerk zich verbonden weten. De term onopgeefbaar kan wat hen betreft in de kerkorde blijven, maar zo: "De kerk kan zich verbinden aan een onopgeefbare strijd tegen antisemitisme en elke vorm van discriminatie op grond van ras en geloof".

Nogmaals, waarom begeeft u zich op dit gevoelige terrein?

Jan Offringa: "Als reactie op ons boek vroegen mensen ons welke plek Israël inneemt in onze liberale theologie. Wij zagen geen reden voor een apart hoofdstuk, we hebben dat laten liggen. Maar we zijn als groep verdergegaan met een website, en we hebben het toen uitgebreid over die vraag gehad. Ik zei dat ik wel iets op papier wilde zetten voor de site. Het is ook een actueel thema. Begin oktober is het weer Israëlzondag in de kerk. We horen van veel predikanten en gemeenteleden dat ze niet weten wat ze daarmee aan moeten. Betekent dat dat ze solidair moeten zijn met de staat Israël? Nee, dat hoeft niet. Maar wat dan wel? Die passage over de onopgeefbare band met het volk Israël hangt van misverstanden aan elkaar. Wat is onopgeefbaar verbonden? Slik je dan alles wat Israël doet, kritiekloos? Is alles even mooi? Het is van een vaagheid waar we niet veel mee kunnen. En wie hoort tot het volk Israël? De Palestijnen zeker niet, maar wie dan wel? De kolonist die zich op de Westelijke Jordaanoever vestigt en vrede in de weg staat? De joodse man of vrouw in New York voor wie God dood is? De orthodoxe jood in Antwerpen die de staat Israël om religieuze redenen afwijst? Dat volk Israël is dus ook heel onduidelijk en wekt veel verwarring."

De passage over de onopgeefbare verbondenheid is ontstaan uit schuld en schaamte over de Holocaust en uit het bewustzijn bij de kerk van haar eigen bijdrage aan Jodenhaat. Wat is er mis met zo'n kritische zelfreflectie?

"Niks, dat is heel goed. Maar het lijkt nu een soort compensatie voor wat de joden vanuit de kerk is aangedaan. Dat is geen goede reden voor een status aparte voor Israël, die schuld en schaamte moet de kerk op een andere manier tonen. Het zogenoemde anti-judaïsme is diep in de kerk geworteld. Er heerste en er heerst onder christenen soms een sfeer dat het joodse geloof een achterhaald geloof is, omdat het uitgaat van de strenge wetten uit het Oude Testament en niet rekent op de genade en liefde in het Nieuwe Testament van Jezus, die joden niet aanvaardden. Die anti-judaïstische inslag van de kerk kan leiden tot antisemitisme bij het kerkvolk. Dat is een glijdende schaal. Een kerk die zich bewust is van de Holocaust, moet niet

Israël in het zadel hijsen, maar onder ogen zien welke vreselijke dingen de kerk joden heeft aangedaan.”

U wilt af van de Israëltheologie van de kerk, omdat u wel verwantschap, maar geen speciale band ziet tussen jodendom en christendom. Maar het christendom is niet ontstaan uit de islam of uit het boeddhisme, maar uit het jodendom. Zo gek is het toch niet dat er een aparte plek is voor het jodendom?

“Ja, er is verwantschap, we delen het Oude Testament, maar dat is geen reden voor een aparte plek. Verwantschap is er ook met andere godsdiensten. Jodendom en christendom zijn hun eigen weg gegaan. Er zijn grote verschillen en die moeten we niet wegpoetsen. In het jodendom staat de Thora centraal, bij christenen heeft Jezus die plek ingenomen. De weg naar God gaat niet via de Thora, maar via Jezus. Daarom konden niet-joden volwaardig christen worden. Daarmee is het christendom een universele beweging geworden, die het jodendom is ontstegen. Het christendom is een ander geloof geworden. Het jodendom is een volwaardige, eigen traditie en christenen moeten dat respecteren zonder het jodendom in te kapselen in hun eigen denken.”

Doen zij dat dan niet? De PKN heeft de zending onder joden allang afgezworen.

“Ja, maar in veel Israëltheologie zit de gedachte dat als Jezus terugkomt op aarde, joden Hem alsnog erkennen en dat ze inzien dat ze geen gelijk hadden met hun afwijzing van Jezus als zoon van God. In dat soort theologie zitten veel suggesties en vaagheden. Helderheid krijg je door de Israëlzondag af te schaffen, en er een zondag van te maken over de relatie tussen het christendom en het jodendom. Dan kun je het hebben over de verwantschap en de verschillen, op voet van gelijkwaardigheid. Zo kun je ook een zondag houden over de verhouding met de islam of het boeddhisme.”

En wat betekent deze theologische bepaling voor uw politieke positie? Voor de PKN hebben zowel Israël als de Palestijnen bestaansrecht, een tweestatenoplossing lijkt haar het best. En de Protestantse Kerk neemt niet de Bijbel, maar het internationaal recht als uitgangspunt voor het politieke conflict in het Midden-Oosten.

“Daar ben ik het helemaal mee eens. Haal er geen religieuze argumenten bij, zeg niet dat joden meer recht hebben op dat stukje land omdat het het uitverkoren volk is. Dat is het niet, er zijn geen uitverkoren volken, of we zijn het allemaal. Als je een staat opricht, moet je je aan de regels houden, zo simpel is het. Maar ook als de staat Israël er niet was geweest, hadden we met dit verhaal kunnen komen. Politiek speelt in de kritiek op de speciale band met het jodendom wat mij betreft geen rol. In de hoek waarin men Israël verheerlijkt, zal ons verhaal worden ervaren als een kritische houding tegenover Israël. Maar ik ben even kritisch over Palestijnen als over Joden. Dit is geen anti-Israël-verhaal. We hoeven niet los te komen van Israël, of van het jodendom, we moeten loskomen van de verwarring over de onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël. We kunnen ons beter verbinden met de onopgeefbare strijd tegen antisemitisme en racisme. Juist vanwege onze dubieuze traditie moeten we ons sterk maken tegen antisemitisme.”

Gelet op de gevoeligheid van het onderwerp nogmaals de vraag: waar begint u aan?

“We zitten te morrelen aan het idee dat het nu allemaal oké is. Iedereen geeft zijn eigen inhoud aan de teksten in de kerkorde en we praten er niet over, want anders komt er ruzie. Dat is ook zo, er kan ook makkelijk ruzie van komen. Maar niet als je er op een normale manier met elkaar over praat met goede argumenten, en niet je gelijk probeert te halen op basis van allerlei onderbuikgevoelens. We zitten in een paraplu-kerk met veel stromingen, maar de onderlinge verschillen moeten discussie niet in de weg staan. We moeten ons blijven profileren, dan wordt het leuk in de kerk. Ik hoop op een leuke discussie.”